

УДК 338.33:658

DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2025-14-23>**Карачина Н.П.**доктор економічних наук, професор,
Вінницький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8316-2835>**Кошовий В.В.**аспірант,
Вінницький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5274-2888>**Штанько О.С.**кандидат економічних наук,
Вінницький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5575-1616>

КОНЦЕПЦІЯ ВИРОБНИЧОГО РОЗВИТКУ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОВЕДІНЦІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Здійснено теоретичний аналіз трактування понять «розвиток», «виробничий розвиток». Розкрито сутність категорії «розвиток» як процес переходу від одного стану до іншого, що супроводжується кількісними, якісними та структурними змінами у нерозривному взаємозв'язку або відособлено: за рахунок кількісних, або якісних, або структурних змін. Обґрунтовано, що виробничий розвиток – це процес кількісних, якісних та структурних змін у виробничій діяльності підприємства, який супроводжується зміною масштабів виробництва; автоматизації виробництва; запровадження безвідходних та ресурсозберігаючих технологій; реструктуризації виробництва. Сформовано концепцію виробничого розвитку в економічній поведінці промислових підприємств, яка передбачає удосконалення техніки і технологій, організації виробничих процесів та підрозділів за умов впровадження маркетингових інновацій, відтворювальних інновацій (продуктових, виробничих, організаційних, соціальних) та технологічних інновацій. Визначено, що виробничоорієнтована економічна поведінка підприємства як результат виробничого розвитку повинна синтезувати такі типи економічної поведінки: оптимістичний або стабілізаційний, ринковий, стратегічний, соціально-відповідальний або соціально-орієнтований, проактивний.

Ключові слова: розвиток, виробничий розвиток, виробничий потенціал, економічна поведінка, підприємство.

Karachyna Nataliia, Koshovyi Vadym, Shtanko Oleksandr
Vinnytsia National Technical University

THE CONCEPT OF PRODUCTION DEVELOPMENT IN THE ECONOMIC BEHAVIOR OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The theoretical analysis of the interpretation of the categories “development” and “production development” is carried out. The essence of the category of “development” is revealed as a process of transition from one state to another, which is accompanied by quantitative, qualitative and structural changes in an inextricable relationship or separately: due to quantitative, or qualitative, or structural changes. It is determined that the production development of an enterprise is one of the types of development and is extremely important and priority, given that as a result of the full-scale invasion of Russia, the industry of Ukraine lost a significant number of large and medium-sized enterprises that were damaged or destroyed. It is substantiated that production development is a process of quantitative, qualitative and structural changes in the production activities of an enterprise, which is accompanied by a change in the scale of production; automation of production; introduction of waste-free and resource-saving technologies; restructuring of production. It was determined that today the most effective are the following areas of production development: diversification of production, ensuring flexibility, creating safe conditions, innovative orientation, support and involvement of personnel, cooperation with state bodies. The concept of production development in the economic behavior of industrial enterprises was formed, which provides for the improvement of equipment and technologies, the organization of production processes and divisions. It was substantiated that, carrying out production activities, the enterprise should be a reflection of a relatively stable, holistic and independent socio-economic system that integrates the processes of production (sale) of products and reproduction of resources with the simultaneous use of marketing, technological and reproducible innovations. It was determined that the production-oriented economic behavior of the enterprise as a result of production development should synthesize the following types of economic behavior: optimistic or stabilizing, market, strategic, socially responsible or socially oriented, proactive.

Keywords: development, production development, production potential, economic behavior, enterprise.

Постановка проблеми. На сьогодні значної актуалізації набуває відновлення, відродження та новий поштовх до виробничого розвитку промислових підприємств. Адже модель розвитку нашої держави - сировинна спрямованість економіки, яка вже не одне десятиріччя не сприяє створенню потужної успішної країни.

При розкритті цієї проблематики насамперед необхідно розкрити концепцію виробничого розвитку в економічній поведінці промислового підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню сутності, форм та видів розвитку присвячені наукові праці Г.О. Горіна [1], В. Занори [2],

О.В. Лопушинської [3]; різнобічні аспекти виробничого розвитку та потенціалу розкриті в наукових дослідженнях М.І. Рибак [4], Л.А. Некрасова, М.О. Єзерова [5], Д.Ф. Черкасова [6], М.О. Акулюшина, А.А. Дискіна, В.В. Кедика [7], Й. М. Петровича, Л. М. Прокопишин-Рашкевич [8]. Проте на сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження щодо формування концепції виробничого розвитку у взаємозв'язку з економічною поведінкою промислових підприємств.

Мета статті полягає у розкритті сутності категорії «виробничий розвиток» та формуванні концепції виробничого розвитку в економічній поведінці промислових підприємств.

Виклад основних результатів дослідження. При розкритті сутності виробничого розвитку насамперед визначимо трактування категорії «розвиток». Розвиток економічної системи у загальному розумінні тлумачиться як процес її переходу від одного стану до іншого, що супроводжується зміною її якісних і кількісних характеристик [2, с. 73]. На відміну від поняття «функціонування» він характеризує поступове накопичення якісних змін в організації об'єкта, закономірну спрямованість кількісних та якісних перетворень у часі і просторі. Інша позиція відображена у діалектиці, де поняття розвиток тлумачиться як процес, в результаті якого відбувається зміна в якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [9, с. 179]. Доцільно зазначити, що Г.О. Горіна [1, с. 125] розглядає розвиток як сукупну зміну у взаємозв'язку кількісних, якісних та структурних категорій у системі. В його розумінні кількісні зміни – це збільшення або зменшення складових частин або зменшення їх числових значень, що на певних етапах розвитку призводять до якісного стрибка (зумовлені, передусім, характером протиріч між існуючою системою та зовнішнім середовищем); структурні зміни – це зміни співвідношень складових частин, які зовсім не обов'язково мають супроводжуватися збільшенням або зменшенням їх кількості (є результатом внутрішніх протиріч). На погляд Г.О. Горіної, і кількісні, і структурні зміни можуть стати причиною якісних зрушень у системі, стимулювати виникнення загроз для безпеки її розвитку. Відповідно до діалектики рушійними силами будь-якої економічної системи є протиріччя. Змін не може бути лише там, де немає протиріч. Виходячи з цього, зовнішні та внутрішні протиріччя є невід'ємною складовою діяльності економічних систем та чинником загрози їхній безпеці.

Поділяючи позицію Г.О. Горіної, вважаємо, що розвиток – це процес переходу від одного стану до іншого, що супроводжується кількісними, якісними та структурними змінами. Проте, на відміну від зазначеного трактування, вважаємо, що розвиток – це процес переходу від одного стану до іншого, що супроводжується кількісними, якісними та структурними змінами у нерозривному взаємозв'язку або відособлено: за рахунок кількісних, або якісних, або структурних змін.

Зазначимо, що існує низка варіацій і видів розвитку підприємств. Зокрема, за видами діяльності розрізняють: виробничий, інноваційний, інвестиційний, маркетинговий, інформаційний, фінансовий, розвиток персоналу. Відтак, виробничий розвиток підприємства є одним із різновидів розвитку, але на сьогодні надзвичайно важливим і пріоритетним. При цьому, на наш погляд, виробничий розвиток

нерозривно пов'язаний з усіма іншими видами розвитку підприємства.

З огляду на дослідження Рибак М.І. [4] та Черкасова Д.Ф. [6] щодо сутності виробничої стратегії та виробничого потенціалу, а також вищезазначеного трактування категорії «розвиток» вважаємо, що виробничий розвиток – це процес кількісних, якісних та структурних змін у виробничій діяльності підприємства, який супроводжується зміною масштабів виробництва; автоматизації виробництва; запровадження безвідходних та ресурсозберігаючих технологій; реструктуризації виробництва. З врахуванням воєнних дій на території України найбільш ефективними за позицією Акулюшиної М.О. [7] є такі напрями виробничого розвитку: диверсифікація виробництва, забезпечення гнучкості, створення безпечних умов, інноваційна спрямованість, підтримка та залучення персоналу, співпраця з державними органами.

Пріоритетність саме виробничого розвитку сучасних підприємств обумовлена тим, що внаслідок повномасштабного вторгнення росії промисловість України втратила орієнтовно 426 великих і середніх підприємств, які були пошкоджені або зруйновані [10]. Зокрема, зруйновано три підприємства, які є найбільшими в переліку пошкоджених / зруйнованих – ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь»», ПрАТ «ММК ім. Ілліча» та ПАТ «Авдіївський коксохімічний завод». Серед регіонів найбільше постраждала Донецька область, на неї припадає майже половина загальної суми прямих збитків підприємств. Також чималі втрати в Харківській, Луганській та Київській областях. Як результат у 2022 р. промислове виробництво скоротилося на 36,7 %. Проте вже у 2023 р. вдалося почати відновлення промисловості, що стало можливим завдяки попиту на внутрішньому ринку (у т. ч. на продукцію для потреб ЗСУ та для інфраструктурної відбудови країни), поліпшенню забезпечення електроенергією споживачів, релокації виробництв, лібералізації доступу українських товарів на ринки інших країн, зокрема ЄС, диверсифікації шляхів експорту українських товарів [10]. Хоча показників 2022 року промисловість України в 2025 році ще не досягла і над чим треба працювати ще не один рік.

Здійснивши оцінювання проблем, тенденцій та особливостей розвитку більше 60 промислових підприємств [11], вважаємо, що концепція виробничого розвитку передбачає удосконалення техніки і технологій, організації виробничих процесів та підрозділів.

Водночас здійснюючи виробничу діяльність підприємство, на наш погляд, повинно бути відображенням відносно стійкої, цілісної і самостійної соціально-економічної системи, яка інтегрує процеси виробництва (реалізації) продукції і відтворення ресурсів із одночасним використанням маркетингових, технологічних та відтворювальних інновацій. Зауважимо, що, крім зазначених вимог, виробничоорієнтовна економічна поведінка підприємства як результат виробничого розвитку повинна синтезувати такі типи економічної поведінки: оптимістичний або стабілізаційний, ринковий, стратегічний, соціально-відповідальний або соціально-орієнтований, проактивний (рис. 1).

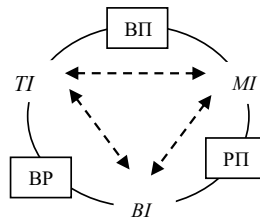
Доцільно зазначити, що представлена концепція виробничого розвитку в економічній поведінці промислового підприємства відтворює необхідність функціонування промислових підприємств саме за моделлю

Концепція виробничого розвитку підприємства

повинна відповідати таким

критеріям:

1. Концепція розвитку → пріоритетність виробничого розвитку, що передбачає удосконалення техніки і технологій, організації виробничих процесів та підрозділів:

Умовні позначення:

BP – відтворення ресурсів;

VP – виробництво продукції;

RP – реалізація продукції;

MI – маркетингові інновації;

BI – відтворювальні інновації (продуктові, виробничі, організаційні, соціальні);

TI – технологічні інновації

2. Виробничоорієнтована поведінка є синтезом оптимістичного або стабілізаційного, ринкового, стратегічного, соціально-відповідального або соціально-орієнтованого, проактивного типів економічної поведінки

Рис. 1. Концепція виробничого розвитку в економічній поведінці промислового підприємства

Джерело: авторська розробка

виробничоорієнтованої економічної поведінки, яка розкривається як різноплановий процес зміни техніки і технологій, вдосконаленням на цій основі організації виробничих підрозділів, виробничих процесів, поліпшенням (але, не виключено, і погіршенням) економічних показників роботи підприємства.

Висновки. На підставі проведених досліджень розкрито трактування категорії «виробничий розвиток» як процес кількісних, якісних та структурних змін у виробничій діяльності підприємства, який супроводжується зміною масштабів виробництва; авто-

матизації виробництва; запровадження безвідходних та ресурсозберігаючих технологій; реструктуризації виробництва. Сформована концепція виробничого розвитку в економічній поведінці промислового підприємства, яка передбачає здійснення виробничої діяльності із постійним удосконаленням техніки і технологій, організації виробничих процесів і підрозділів та синтез таких типів економічної поведінки як: оптимістичний або стабілізаційний, ринковий, стратегічний, соціально-відповідальний або соціально-орієнтований, проактивний.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горіна Г.О. Діалектика поняття «розвиток підприємства». *Причорноморські економічні студії*. 2016. Випуск 8. С. 123–127.
2. Занора В. Розвиток підприємства: сутність, форми, види. *Галицький економічний вісник*. 2019. № 6 (61). С. 69–78.
3. Лопушинська О.В. Сутність і напрями розвитку підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2017. № 5 (84). С. 87–92.
4. Рибак М.І. Види виробничих стратегій підприємств. *Економіка та держава*. 2014. № 6. С. 114–119.
5. Некрасова Л.А., Єзерова М.О. Моделювання стратегії розвитку виробничого підприємства в умовах диверсифікації. *ECONOMICS: time realities*. 2021. № 6 (58). С. 62–68.
6. Черкасов Д.Ф. Сучасні підходи до формування потенціалу виробничих підприємств. *ECONOMICS: time realities*. 2024. № 5 (75). С. 77–85.
7. Акулюшина М.О., Дискіна А.А., Кедик В.В. Напрями стратегічного розвитку виробничих підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3946>
8. Петрович Й.М., Прокопишин-Рашкевич Л.М. Сучасні аспекти управління виробничим потенціалом промислових підприємств. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Проблеми економіки та управління"*. 2020. Т.4, №1. С. 188–194.
9. Івченко А.О., Осипов І.В. Тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2005. 319 с.

10. Собкевич О. Сучасні тенденції в українській промисловості. Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/suchasni-tendentsiyi-v-ukrayinskiy-promyslovosti>

11. Карачина Н.П. Економічна поведінка машинобудівних підприємств: теорія, методологія, практика управління: монографія. Вінниця : Книга-Вега, 2010. 416 с.

REFERENCES

1. Horina H.O. (2016). Dialektyka poniattia "rozvytok pidpryemstva" [Dialectics of "enterprise development" concept]. *Prychonomors'ki ekonomichni studii*, vol. 8, pp. 123–127.
2. Zanora V. (2019). Rozvytok pidpryemstva: sutnist', formy, vydy [Enterprise development: essence, forms, types]. *Halys'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 6(61), pp. 69–78.
3. Lopushinska O.V. (2017). Sutnist' i napriamy rozvytku pidpryemstva: teoretychnyj aspekt [Essence and directions of the development of the enterprise: theoretical aspect]. *Naukovyj visnyk Poltav's'koho universytetu ekonomiky i torhivli*, vol. 5 (84), pp. 87–92.
4. Rybak M. (2014). Vydy vyrobnychkykh stratehij pidpryemstv [Types of manufacturing strategies of enterprises]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 114–119.
5. Niekrasova L. A. and Yezerova M. O. (2021). Modeliuvannia stratehii rozvytku vyrobnychoho pidpryemstva v umovakh dyversyfikatsii [Modeling of strategy of development of the production enterprise in the conditions of diversification]. *ECONOMICS: time realities*, vol. 6 (58), pp. 62–68.
6. Cherkasov D. F. (2024). Suchasni pidkhody do formuvannia potentsialu vyrobnychkykh pidpryemstv [Modern approaches to forming the potential of manufacturing enterprises]. *ECONOMICS: time realities*, vol. 5 (75), pp. 77–85.
7. Akuliushyna M., Dyskina A. and Kedik V. (2024). Napriamy stratehichnoho rozvytku vyrobnychkykh pidpryemstv v umovakh voiennoho stanu [Directions of strategic development of manufacturing enterprises under the conditions of marital state]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 62. available at: <https://www.academia.edu/103746368/> (Accessed 8 April 2025).
8. Petrovych Y. and Prokopysyn-Rashkevych L. (2020). Suchasni aspekty upravlinnia vyrobnychym potentsialom promyslovykh pidpryemstv [Modern management aspects of industrial enterprises production potential]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Seriya "Problemy ekonomiky ta upravlinnia"*, vol. 4(1), pp. 188–194.
9. Ivchenko A. O. and Osipov I. V. (2005). Tlumachnyj slovnyk ukrains'koi movy [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv : Folio [in Ukrainian].
10. Sobkeвич O. (2024). Suchasni tendentsii v ukrains'kij promyslovosti [Current trends in Ukrainian industry]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/suchasni-tendentsiyi-v-ukrayinskiy-promyslovosti>
11. Karachyna N.P. (2010). *Ekonomichna povedinka mashynobudivnykh pidpryemstv: teoriya, metodolohiya, praktyka upravlinnya* [Economic behavior of machine-building enterprises: the theory, methodology, practice management]. Vinnytsya : Knyha-Veha [in Ukrainian].